ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Rayimova Pokiza Murtoza qizi

Aniq va Ijtimoiy Fanlar Universiteti

Psixologiya yo'nalishi magstratura 2- kurs talabasi

INTERNET TARMOĞIDA SHAXS KOMMUNIKATIV XULQ-ATVORINING NAMOYON BO‘LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada internet tarmog‘ida shaxs kommunikativ xulq-atvorining namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Onlayn muloqotning o‘ziga xos jihatlari, virtual identifikatsiya, anonimlik, emotsional ekspressiya va ijtimoiy rollarning transformatsiyasi masalalari ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, internet muhitida kommunikativ jarayonlarning tezligi, interaktivligi va ijtimoiy masofaning qisqarishi natijasida yuzaga keladigan psixologik o‘zgarishlar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, internet tarmog‘ida shaxsning kommunikativ xulq-atvori real hayotdagi muloqotdan farqli ravishda erkinlik, selektivlik va ko‘proq ekspressivlik bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, virtual muhit agressivlik, kiberbulling va dezinformatsiya kabi salbiy hodisalarning ham kuchayishiga zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: internet, kommunikativ xulq-atvor, virtual identifikatsiya, anonimlik, kiberbulling, ijtimoiy tarmoqlar, psixologik xususiyatlar.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются психологические особенности проявления коммуникативного поведения личности в интернет-пространстве. Рассматриваются такие аспекты, как виртуальная идентичность, анонимность, эмоциональная экспрессия и трансформация социальных ролей в онлайн-коммуникации. Особое внимание уделяется влиянию скорости, интерактивности и сокращения социальной дистанции на характер общения в сети. Установлено, что коммуникативное поведение личности в интернете отличается большей свободой, избирательностью и экспрессивностью по сравнению с реальным взаимодействием. Вместе с тем виртуальная среда способствует возникновению агрессии, кибербуллинга и распространению недостоверной информации.

Ключевые слова:интернет, коммуникативное поведение, виртуальная идентичность, анонимность, кибербуллинг, социальные сети, психологические особенности.

ABSTRACT

This article analyzes the psychological characteristics of communicative behavior manifestation in the Internet environment. The study examines virtual identity, anonymity, emotional expression, and the transformation of social roles in online communication. Particular attention is paid to the impact of speed, interactivity, and reduced social distance on communication patterns. The findings indicate that communicative behavior in cyberspace is characterized by greater freedom, selectivity, and expressiveness compared to face-to-face

interaction. At the same time, the virtual environment creates conditions for the emergence of aggression, cyberbullying, and misinformation.

Keywords: Internet, communicative behavior, virtual identity, anonymity, cyberbullying, social networks, psychological features.

KIRISH

XXI asr axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asri sifatida tavsiflanadi. Ayniqsa, Internet tarmog‘ining jadal rivojlanishi inson hayotining barcha sohalariga, jumladan, shaxslararo munosabatlar tizimiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, forumlar va bloglar muloqotning yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Bugungi kunda millionlab insonlar kundalik muloqotning asosiy qismini virtual makonda amalga oshirmoqda.

Internet muhiti an’anaviy yuzma-yuz muloqotdan bir qator jihatlari bilan farqlanadi. Bu farqlar kommunikativ jarayonning psixologik mexanizmlarida ham aks etadi. Shaxsning o‘zini namoyon etishi, o‘z “Men” konsepsiyasini shakllantirishi va ijtimoiy identifikatsiyasi onlayn makonda o‘ziga xos tarzda kechadi. Ayniqsa, anonimlik va jismoniy masofaning mavjudligi kommunikativ xulq-atvorda erkinlik va ba’zan nazoratsizlikni keltirib chiqaradi.

Mazkur maqolaning maqsadi – internet tarmog‘ida shaxs kommunikativ xulq-atvorining psixologik xususiyatlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Kommunikativ xulq-atvor muammosi ijtimoiy psixologiyada keng o‘rganilgan. Lev Vygotsky muloqotni shaxs rivojlanishining asosiy omili sifatida talqin qilgan bo‘lsa, Albert Bandura ijtimoiy o‘rganish nazariyasida xulq-atvorning kuzatish va taqlid orqali shakllanishini asoslab bergan. Internet muhitida ham kommunikativ xulq-atvor aynan kuzatish, taqlid va ijtimoiy mustahkamlash mexanizmlari orqali rivojlanadi.

Zamonaviy tadqiqotchilardan John Suler “onlayn disinhibitsiya effekti” tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan. Unga ko‘ra, internetdagi anonimlik va masofaviylik insonni o‘z his-tuyg‘ularini erkinroq ifodalashga undaydi. Bu holat ijobiy (ochiqlik, samimiylik) va salbiy (agressiya, haqorat) ko‘rinishlarda namoyon bo‘lishi mumkin.

Erving Goffman ning dramaturgik nazariyasiga ko‘ra, inson ijtimoiy hayotda turli rollarni ijro etadi. Internet esa ushbu rollarni tez-tez almashtirish, o‘zgartirish va hatto sun’iy identifikatsiya yaratish imkonini beradi. Ijtimoiy tarmoqlar, xususan, Facebook, Instagram va Telegram platformalarida shaxs o‘zining idealizatsiyalashgan obrazini yaratishga moyillik bildiradi.

MUHOKAMA

Internet muhitida kommunikativ xulq-atvorning asosiy psixologik xususiyatlaridan biri – anonimlikdir. Anonimlik shaxsga ijtimoiy nazorat bosimidan xoli bo‘lish imkonini beradi. Natijada u o‘z fikrini keskinroq yoki ochiqroq ifodalashi mumkin. Bu holat ba’zan konstruktiv bahs-munozaralarga olib kelsa, ba’zan destruktiv agressiyaga sabab bo‘ladi.

Ikkinchi muhim jihat – virtual identifikatsiya. Shaxs internetda o‘zining real hayotdagi maqomidan farqli obraz yaratishi mumkin. Bu jarayon o‘z-o‘zini anglashning yangi shakllarini yuzaga keltiradi. Ayrim hollarda bu psixologik kompensatsiya vazifasini bajaradi.

Uchinchi xususiyat – emotsional ekspressiyaning o‘ziga xosligi. Matnli muloqotda emotsiyalar emotikonlar, giflar yoki qisqa videolar orqali ifodalanadi. Bu esa noverbal signallarning transformatsiyasini anglatadi.

To‘rtinchi jihat – kommunikativ selektivlik. Shaxs internetda kim bilan muloqot qilishni o‘zi tanlaydi, yoqmagan suhbatdoshni bloklashi mumkin. Bu esa muloqot jarayonini boshqarish imkonini kengaytiradi.

Shu bilan birga, internet muhiti kiberbulling, trolling va dezinformatsiya kabi salbiy psixologik hodisalarning ham kuchayishiga olib kelmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida virtual agressiya ijtimoiy moslashuvga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

NATIJA

O‘tkazilgan nazariy tahlillar va mavjud ilmiy manbalarni umumlashtirish asosida shuni ta’kidlash mumkinki, internet tarmog‘ida shaxsning kommunikativ xulq-atvori an’anaviy yuzma-yuz muloqotga nisbatan sifat jihatidan o‘zgaradi va yangi psixologik mexanizmlar asosida shakllanadi. Virtual muhit muloqot jarayonining tezkorligi, doimiyligi va chegaralarning nisbatan yo‘qligi bilan tavsiflanadi. Bu esa shaxsning o‘z fikrini erkinroq, ba’zan esa nazoratsizroq ifoda etishiga olib keladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, anonimlik omili internetdagi kommunikativ xulq-atvorning eng muhim determinantlaridan biri hisoblanadi. Anonimlik shaxsda ijtimoiy javobgarlik hissining pasayishiga, ichki senzura mexanizmlarining susayishiga sabab bo‘lishi mumkin. Natijada, real hayotda ochiq ifodalanmaydigan fikr va hissiyotlar virtual makonda faolroq namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, anonimlik ayrim shaxslarda o‘ziga ishonchning ortishiga va ijtimoiy faollikning kuchayishiga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, internet makonida virtual identifikatsiya jarayoni faol kechishi aniqlanadi. Shaxs o‘zining real ijtimoiy maqomidan farqli obraz yaratish, o‘zini idealizatsiya qilish yoki muqobil “Men” konsepsiyasini shakllantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu holat ayrim hollarda shaxsiy rivojlanish va o‘zini anglashga ijobiy ta’sir ko‘rsatsa, boshqa vaziyatlarda ichki dissonans va identitet inqiroziga ham olib kelishi mumkin.

Natijalar shuni ham ko‘rsatadiki, internet muhitida kommunikativ selektivlik kuchli namoyon bo‘ladi. Shaxs o‘ziga ma’qul auditoriyani tanlaydi, noxush muloqotdan chiqib ketadi yoki texnik vositalar orqali suhbatdoshni cheklaydi. Bu esa muloqot jarayonini subyektiv nazorat qilish imkonini oshiradi, biroq bir vaqtning o‘zida ijtimoiy “filtr pufagi” (information bubble) shakllanishiga ham sabab bo‘lishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, internet tarmog‘i shaxs kommunikativ xulq-atvorining yangi, murakkab va ko‘p qirrali shakllarini yuzaga keltirmoqda. Virtual makonda muloqot erkinligi, tezkorligi va interaktivligi shaxsning o‘zini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq anonimlik va nazoratning pasayishi agressivlik va salbiy kommunikativ hodisalarni kuchaytirishi mumkin.

Shu bois, internet muhitida sog‘lom kommunikativ madaniyatni shakllantirish, yoshlar orasida media savodxonlikni rivojlantirish va psixologik profilaktika tadbirlarini kuchaytirish dolzarb masala hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Moscow: Pedagogika.
2. Bandura A. Social Learning Theory. – New York: General Learning Press.
3. Bekbolayev, J. (2022). Mafkuraviy immunitet shakllanishining yoshga xos xususiyati. Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences, 1(4), 219–220.
4. Suler J. The Online Disinhibition Effect // CyberPsychology & Behavior.
5. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. – New York.
6. Karaulov Yu.N. Jazyk i lichnost. – Moskva.
7. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – Moskva.
8. Castells M. The Internet Galaxy. – Oxford.